

AFB

Pérez de Rozas / AFB

Francesc Xavier Vila

Director del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (CUSC-UB)

Una història amb moltes llengües

La llengua històrica de la ciutat s'ha reintroduït en àmbits institucionals però encara ha de recuperar la proximitat. El castellà domina el sistema comunicatiu i funciona com a instrument de relació entre els barcelonins de naixença i els d'adopció.

La història del multilingüisme a Barcelona arrenca amb la Barkeno, on es troben ibèrics, grecs i cartaginesos; continua amb una Barcino que llatinitza autòctons i colons, i es perllonga en una Barchinona on el llatí popular conviu amb el llatí culte i amb el grec, l'hebreu, les llengües dels bàrbars, l'àrab i l'amazic. Instal·lada ja plenament en el català, la Barcelona medieval mantindrà l'ús del llatí administratiu i serà visitada, entre d'altres, per l'occità, l'aragonès, el genovès, el sard, el sicilià, el napolità, el toscà, el castellà i el romaní. El domini dels Àustria intensifica el contacte amb el castellà, però la ciutat també acull italians, occitans, francesos, flamencs, valons, alemanys i holandesos.

La derrota de 1714 canvia la realitat sociolingüística de la ciutat. Les noves institucions instauren la supremacia de la llengua del vencedor i difonen una ideologia diglòssica destinada a arraconar el català. De fet, entre els segles XVIII i XX són molts els estats d'Europa que malden per homogeneïtzar nacionalment els seus súbdits. És aleshores quan el Regne Unit i França llancen les seves polítiques d'unificació lingüística, ben aviat seguides pels imperis alemany, austro-

hongarès, tsarista... La Primera Guerra Mundial marcarà un abans i un després en el mapa lingüístic d'Europa: les potències derrotades es veuen obligades a alliberar els pobles subjugats, mentre que els vencedors accentuen les seves pressions homogeneïtzadores. En poques dècades, les llengües dels primers es normalitzen, mentre que les altres llengües minoritzades entren en procés d'extinció.

I a Catalunya? L'any 1900 l'Administració, l'escola i la lletra escrita estan senyorejades pel castellà, però Barcelona no és *demogràficament* bilingüe. El bilingüisme és un patrimoni de les elits. En una ciutat amb pocs forans i on la meitat de la població és analfabeta, la vida es desenvolupa quasi exclusivament en català a casa, al carrer, a la fàbrica, a la taverna. La situació, amb tot, va canviant, perquè l'escolarització creixent i el servei militar obligatori van estenent el coneixement del castellà. A més, als anys vint, els immigrants, primer aragonesos, després murcians, duen el castellà al carrer. A partir del 1939 el franquisme expulsarà el català de la vida pública, i les grans immigracions del *desarrollismo* es veuran privades d'aprendre'l.

Tanmateix, ni tan sols en els moments de màxima repressió els catalans no deixen d'usar la seva llengua i d'animar els nouvinguts a adoptar-la. I així, encara no ha caigut la dictadura que ja s'obre pas una Barcelona orgullosa tant de les seves arrels com dels empelts dels seus nous fills, una ciutat que les dècades següents s'haurà d'esforçar per tancar les ferides, també lingüístiques, del règim anterior.

La multilingüització

El segle XXI troba Barcelona en plena transformació, també sociolingüística, empesa per l'evolució cap al capitalisme tardà i la societat de la informació, i el boom econòmic dels primers 2000. D'entrada, la ciutat s'obre al món i coneix un augment significatiu de visitants forans: l'any 2014 hi passen 7.874.941 turistes (estadístiques 2015 de l'Ajuntament). En segon lloc, hi creix el nombre de coneixedors de llengües estrangeres. Segons l'Enquesta d'Usos Lingüístics (EULP13), l'any 2013 el 43 % dels barcelonins declara saber parlar l'anglès i un 16 % el francès, unes xifres més altes encara entre

la població juvenil. La composició demogràfica de la ciutat també canvia: entre 2000 i 2014 la població de nacionalitat espanyola es redueix d'1.450.175 a 1.329.265 persones, mentre que el nombre d'estrangers creix de 46.091 a 273.121 (dades del Padró Municipal d'Habitants, disponibles al web de l'Idescat). El canvi té impactes lingüístics: l'any 2013 més de dos terços dels barcelonins autòctons diuen que el català és la seva llengua d'identificació –el 57 % en exclusiva, més un 10 % que s'identifica amb el català i el castellà alhora. Però l'escassa adopció del català per part de les successives immigracions redueix aquesta xifra fins al 44 % en la població total (36 % més 8 % de bilingües) de la ciutat. De fet, mentre que el 99 % dels barcelonins diuen saber enraonar en castellà, només el 80 % sap parlar el català.

La ciutat també guanya en diversitat lingüística. La llista de les nacionalitats dels barcelonins (dades del Padró Municipal d'Habitants de 2014, disponibles al web de l'Idescat) permet copsar quines són les llengües d'origen dels nous: de més a menys, Itàlia, Pakistan, Xina, Marroc, França, Bolívia, Equador, Perú, Colòmbia, Filipines, Romania, República Dominicana, Alemanya, Regne Unit, Argentina, Brasil, Hondures, Rússia, Índia i altres. Això sí, convé evitar dos errors. D'una banda, el de confondre els estrangers amb els *al·loglots*, perquè, de fet, la llengua d'origen més freqüent entre els nous és el castellà. D'altra, tampoc no s'ha d'identificar la nacionalitat amb la llengua: al Pakistan, per exemple, l'urdú hi és la llengua oficial, però demogràficament hi és molt minoritària, mentre que a la Xina s'aprèn el mandarí com a llengua comuna, però la majoria de xinesos d'Europa parlen altres llengües xineses.

Dit això, segons l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població de 2013, el percentatge d'al·loglots a Barcelona l'any 2013 era del 12,6 %, i les seves llengües més freqüents eren, per aquest ordre, l'italià, l'urdú, el francès, l'àrab, l'anglès, les llengües xineses (totes sumades), el rus i el portuguès. Cap no superava l'1,5 % de la població total de Barcelona, cosa que mostra el grau de fragmentació dels col·lectius nous.

I ara, polítiques per al multilingüisme?

Una ciutat multilingüe demana una política específica que atengui adequadament la seva realitat. A Barcelona, aquí hi ha, sens dubte, molt terreny per córrer. Entre totes les llengües presents, el castellà és la que té els millors índexs de coneixement, la que domina en el sistema comunicatiu i la que funciona com a instrument de relació entre barcelonins de naixença i d'adopció, fins i tot als patis de les escoles. Res no suggereix que els barcelonins no l'aprenuin, com mostra el fet que és la primera, molt sovint l'única, que adquireixen els nous.

Ben diferent és, per contra, la situació del català. Des de la fi de la dictadura, la llengua històrica de la ciutat s'ha reintroduït en àmbits institucionals, però li queda un repte formidable: recuperar el món de la proximitat. El castellà tindrà sempre un valor com a eina de comunicació amb la resta del món hispànic, però el català només pot mantenir-se si recobra protagonisme com a llengua de carrer, d'amistats, de relacions interpersonals. Les rutines imposades durant el franquisme van recloure'l entre els catalans “de

tota la vida” i van provocar que passar-se al castellà davant dels “altres” esdevingués un requisit d'educació. L'anècdota d'Isidre Fainé demanant al primer tinent d'alcalde, Gerardo Pisarello, si sabia català il·lustra que hi ha un veritable sostre de vidre amb què la llengua pròpia topa una vegada i una altra, una barrera mental que genera un cercle viciós, perquè ningú no aprèn una llengua en què no li parlen. Es corre el perill que això acabi desembocant en una funesta racialització dels comportaments lingüístics, en què la simple aparença no europea o mediterrània o fins i tot un nom de ressonàncies estrangeres acabi exclouent amplis sectors de la població de l'accés al català. Per evitar-ho, cal aconseguir que el coneixement de la llengua torni a donar-se per descomptat, com un atribut per defecte de tots els barcelonins independentment del seu color, origen o condició social, com la marca d'integració instrumental i emocional definitiva a la ciutat.

Al costat de les dues grans llengües societàries, caldria saber desenvolupar unes pràctiques i uns discursos més valents per a les llengües d'origen. Per a alguns n'hi haurà prou d'argumentar que és una qüestió de justícia social o de solidaritat. Les polítiques d'acollida, d'asil i d'integració tenen unes dimensions lingüístiques que, ben resoltes, faciliten els tràmits i humanitzen la societat de recepció. També hi ha arguments econòmics en favor d'unes polítiques proactives d'atenció a la diversitat. En el món industrial del XIX, disposar de treballadors poliglots era un luxe inútil. Però en la nova economia, disposar d'una força de treball capaç de connectar les expectatives locals amb els mercats exteriors i els inversors forans constitueix un avantatge competitiu que és irracional de desaproveitar. Qui millor que els joves catalans d'origen estranger per col·laborar en la internacionalització de les empreses barcelonines? Polítiques poc costoses com la dels cursos de llengües d'origen als centres educatius o el reconeixement d'aquestes llengües al currículum escolar són alhora una política d'apoderament i una inversió econòmica de futur.

Finalment, cal entomar el repte d'universalitzar l'accés a les llengües franques estrangeres. Són molts els factors – econòmics i empresarials, culturals, ideològics – que encoratgen a incrementar el coneixement d'aquestes llengües, sobretot de l'anglès, i molts els recursos que s'estan invertint malament en aquest terreny. Urgeixen polítiques públiques informades tant per rendibilitzar els esforços existents com per evitar que l'accés desigual a aquest recurs acabi contribuint a forjar una fractura social. ■

A la pàgina anterior, a l'esquerra, la Libreria Española de la Rambla, propietat del llibreter i editor Antonio López, en una imatge presa entre els anys 1924 i 1934. A la dreta, una pancarta escrita en castellà encapçalada una manifestació de professors d'institut a la plaça de la Universitat, el febrer de 1977, als primers temps de la Transició.

A l'esquerra, pàgina de l'*Hagadà de Barcelona*, del segle XIV, que es conserva a la British Library de Londres. L'hagadà és un llibre de pregàries i lectures de la Pasqua jueva. A la dreta, portada d'un dels decrets de Nova Planta de Felip V. Les institucions sorgides de la derrota catalana en la Guerra de Successió van instaurar la supremacia del castellà.

AFB

Pérez de Rozas / AFB

Francesc Xavier Vila

Director of the University Centre for Sociolinguistics and Communication (CUSC, UB)

A tale of many tongues

The city's historical language has been reintroduced into institutional spheres, although it still faces the challenges of reconquering the more everyday world. Spanish dominates the communication system and acts as a tool for relationships between Barcelonians by birth and those who have adopted the city as their own.

The history of multilingualism in Barcelona began with Barkeno, populated by Iberians, Greeks and Carthaginians; it continued with Barcino, which Latinised natives and colonists alike, and extended into Barchinona, where Vulgar Latin coexisted with Classical Latin and Greek, Hebrew, the languages of the Barbarians, Arabic and Tamazight. Catalan had become fully established by the Middle Ages, although medieval Barcelona also maintained Latin for administrative uses, and had contact with other nearby languages such as Occitan, Aragonese, Genoese, Sardinian, Sicilian, Neapolitan, Tuscan, Spanish and Romany. Habsburg rule intensified the contact with Spanish, while the city also welcomed Italians, Occitans, French, Flemish, Walloons, Germans and Dutch.

The defeat of 1714 changed the city's sociolinguistic reality. The new institutions established the supremacy of the language of the conquerors and spread a diglossic ideology aimed at pushing Catalan aside. In fact, between the 18th and the 20th centuries, many European states worked

towards bringing their subjects together under a uniform national identity. This was when the United Kingdom and France launched their linguistic unification policies, soon followed by the German, Austro-Hungarian and Russian empires. The First World War was a watershed: the defeated powers were obliged to release their subjugated populations, while the victors stepped up their efforts in terms of standardisation. In just a few decades, the languages of the old powers became normalised, while the other minority languages began to become extinct.

And what about Catalonia? In the year 1900, government, schooling and writing were dominated by Spanish, although Barcelona was not *demographically* bilingual. Bilingualism was an asset of the elite. In a city with few foreigners, and where half of the population was illiterate, life went on almost exclusively in Catalan at home, in the street, in the factory, and in the taverns. However, this situation gradually changed as the growth of schooling and compulsory military service spread knowledge of Spanish. Moreover, in the 1920s, immigrants brought Spanish to the streets. Then, Franco's dictatorship banished Catalan from public life, and the great waves of immigration spawned by economic *desarrollismo* [a Francoist policy aimed at promoting economic development] were deprived of the chance to learn it.

Nevertheless, not even in the times of fiercest repression did Catalans cease to use their language or cease to encourage newcomers to embrace it. Barcelona, proud of its roots and of its new transplanted residents, was already doing its utmost to heal the wounds inflicted by the previous regime, including those related to language, and it continued to do so in the subsequent decades.

Multi-lingualisation

In the 21st century, the city of Barcelona is immersed in a major transformation, which is also sociolinguistic, driven by its evolution towards late capitalism, the information society and the economic boom of the early 2000s. To begin with, the city opened up to the world, with a significant increase in visitors from abroad: 7,874,941 tourists passed through in 2014 (City Council statistics, 2015). Secondly,

the number of foreign-language speakers in the city increased. According to the Enquesta d'Usos Lingüístics [Language Use Survey – EULP13], in 2013, 43% of the people in Barcelona stated that they spoke English, and 16% spoke French; these figures are even higher among young people. The city's demographic composition is also changing: between the year 2000 and 2014, the population with Spanish nationality fell from 1,450,175 to 1,329,265 people, whereas the number of foreigners grew from 46,091 to 273,121 (Statistical Institute of Catalonia. Municipal census). This change has an impact on language. In 2013, more than two-thirds of the native inhabitants of Barcelona said that Catalan was the language they identify with: 57% exclusively as well as 10% who identified with both Catalan and Spanish. However, the failure of many in the successive waves of immigrants reduces this figure to 44% in the city's total population (36% plus 8% bilingual). In fact, while 99% of the inhabitants of Barcelona say that they speak Spanish, only 80% know how to speak Catalan.

The city also gains in terms of language diversity. The list of the nationalities of Barcelonians (data from the 2014 Municipal Registry) hints to the native languages of newcomers – in descending order: Italy, Pakistan, China, Morocco, France, Bolivia, Ecuador, Peru, Colombia, the Philippines, Romania, Dominican Republic, Germany, the United Kingdom, Argentina, Brazil, Honduras, Russia, India and others. However, two errors must be avoided. One is confusing foreigners with alloglots, because in fact, the most frequent native language among newcomers is Spanish. The other is equating nationality with language: in Pakistan, for example, Urdu is the official language, even though it is more in the minority demographically speaking; whereas in China, Mandarin is learnt as a common language, although most Chinese people who live in Europe speak different Chinese languages.

That said, according to the 2013 Population Language Use Survey, the percentage of alloglots in Barcelona in 2013 was 12.6%, and their most frequent languages were, in this order, Italian, Urdu, French, Arabic, English, Chinese languages (all together), Russian and Portuguese. No language accounted for more than 1.5% of Barcelona's total population, which demonstrates the degree of fragmentation of newcomer groups.

So what about multilingualism policies?

A multilingual city calls for a specific policy that adequately caters to its reality. Barcelona unquestionably has a long way to go. Of all the languages spoken in the city, Spanish is the one known by most people, it dominates the communication system and acts as a tool for relationships between Barcelonians by birth and those who have adopted the city as their own, even on school playgrounds. Nothing suggests that Barcelonians do not learn it, as is shown by the fact that it is the first, and very often the only, language learnt by newcomers.

The situation of Catalan is quite different, though. Since the end of the dictatorship, the city's historical language has been reintroduced into institutional spheres, although it still faces a formidable challenge: reconquering the more everyday world. Spanish will always have a value as a tool for

communicating with the rest of the Spanish-speaking world, but Catalan can only be maintained if it recovers its prominence as a street language, the language of interpersonal relationships. The routines imposed during Franco's dictatorship restricted it to "lifelong" Catalans, and led switching to Spanish in the presence of "others" to become a question of good manners. The anecdote about the president of "La Caixa" (one of the most important banks in Catalonia and in Spain) Isidre Fainé asking the first deputy mayor Eduardo Pisarello if he spoke Catalan, illustrates that there was a real glass ceiling the language hits again and again, a mental barrier that generates a vicious circle, because no one learns a language that is never spoken to them. There is a risk of this leading to a disastrous *racialisaton* of language behaviours, in which a mere non-European or Mediterranean appearance or even a foreign-sounding name ends up excluding large sectors of the population from having access to Catalan. To avoid this, we must ensure that knowing the language is taken for granted once again, a default feature of all Barcelonians, regardless of their colour, origin or social status, as the city's definitive sign of integration.

Bolder practices and discourses need to be constructed for native languages alongside the two great languages of society. For some, it will be enough to argue that it is a question of social justice or solidarity. Reception, asylum and integration policies have linguistic dimensions that, if properly handled, facilitate formalities and humanise the host society. There are also economic arguments in favour of proactive policies for attention to diversity. In the new economy, having a workforce capable of connecting local expectations to foreign markets and foreign investors forms a competitive advantage that it would be irrational to allow to go to waste. Who better than young, foreign-born Catalans to collaborate in the internationalisation of companies from Barcelona? Relatively inexpensive policies, such as native language courses in schools or the recognition of these languages in the school curriculum are a policy of empowerment and an economic investment for the future.

Finally, the challenge of universalising access to foreign common languages must be addressed. There are many factors that encourage Barcelona to increase knowledge of these languages, particularly English, and numerous resources are being misinvested in this area. Well-informed policies are required, both to fully exploit existing efforts and to ensure that unequal access to this resource does not contribute to creating a social divide. ■

On the previous page, on the left, the *Librería Española* on La Rambla, owned by the bookseller and editor Antonio López, in an image taken between 1924 and 1934. On the right, a banner written in Spanish heads a protest by secondary-school teachers in the Plaça de la Universitat in February 1977, at the beginning of the period of transition towards democracy.

On the left, a page from the Barcelona Haggadah, from the 14th century, kept in the British Library in London. The Haggadah is a Jewish book of prayers and readings for Passover. On the right, the cover of one of the *Decretos de Nueva Planta* from 1715. The institutions created after the Catalan defeat at the end of the War of Spanish Succession decreed the dominance of Spanish.

AFB

Pérez de Rozas / AFB

Francesc Xavier Vila

Director del Centro Universitario de Sociolingüística y Comunicación (CUSC-UB)

Una historia con muchas lenguas

La lengua histórica de la ciudad se ha reintroducido en ámbitos institucionales pero aún debe recuperar la proximidad. El castellano domina el sistema comunicativo y funciona como instrumento de relación entre los barceloneses de nacimiento y los de adopción.

La historia del multilingüismo en Barcelona arranca con Barkeno, donde se encuentran íberos, griegos y cartagineses; continúa con una Barcino que latiniza a autóctonos y colonos y se prolonga en una Barchinona en que el latín popular convive con el latín culto y con el griego, el hebreo, las lenguas de los bárbaros, el árabe y el amazigh. Instalada ya plenamente en el catalán, la ciudad medieval mantendrá el uso del latín administrativo y será visitada, entre otros, por el occitano, el aragonés, el genovés, el sardo, el siciliano, el napolitano, el toscano, el castellano y el romaní. El dominio de los Austria intensifica el contacto con el castellano, pero la ciudad también acoge a italianos, occitanos, franceses, flamencos, valones, alemanes y holandeses.

La derrota de 1714 cambia la realidad sociolingüística. Las nuevas instituciones instauran la supremacía de la lengua del vencedor y difunden una ideología diglósica destinada a arrinconar al catalán. De hecho, entre los siglos XVIII y XX son muchos los estados de Europa que se esfuerzan por homogeneizar nacionalmente a sus súbditos. Es entonces cuando el Reino Unido y Francia lanzan sus polí-

ticas de unificación lingüística, muy pronto seguidas por los imperios alemán, austrohúngaro, zarista... La Primera Guerra Mundial marcará un antes y un después en el mapa lingüístico: las potencias derrotadas se ven obligadas a liberar a los pueblos subyugados, mientras que los vencedores acentúan sus presiones homogeneizadoras. En pocas décadas, las lenguas de los primeros se normalizan mientras que las otras lenguas minorizadas entran en proceso de extinción.

¿Y en Cataluña? En 1900 el castellano señorea la Administración, la escuela y la letra escrita, pero Barcelona no es *demográficamente* bilingüe. El bilingüismo es un patrimonio de las elites. En una ciudad con pocos foráneos y en que la mitad de la población es analfabeta, la vida se desarrolla casi exclusivamente en catalán. La situación, con todo, va cambiando, porque la escolarización creciente y el servicio militar obligatorio extienden el conocimiento del castellano. Además, en los años veinte, los inmigrantes – aragoneses y murcianos – llevan el castellano a la calle. A partir de 1939 el franquismo expulsará el catalán de la vida pública, y las grandes inmigraciones del desarrollismo se verán privadas de su aprendizaje.

Sin embargo, ni siquiera en los momentos de máxima represión los catalanes dejan de usar su lengua y de animar a los recién llegados a adoptarla. Y de este modo, aún no ha caído la dictadura cuando ya se abre paso una Barcelona orgullosa tanto de sus raíces como de los injertos de sus nuevos hijos, una ciudad que en las décadas siguientes tendrá que esforzarse por cerrar las heridas, también lingüísticas, del régimen anterior.

La multilingüización

El siglo XXI encuentra a Barcelona en plena transformación, también sociolingüística, empujada por la evolución hacia el capitalismo tardío y la sociedad de la información, y el *boom* económico de los primeros 2000. De entrada, la ciudad se abre al mundo y conoce un aumento significativo de visitantes foráneos: en 2014 pasan por ella 7.874.941 turistas (estadísticas 2015 del Ayuntamiento). En segundo lugar, crece el número de conocedores de lenguas extran-

teras. Según la Encuesta de Usos Lingüísticos (EULP13), en 2013 el 43% de los barceloneses declara saber hablar inglés y un 16% francés, cifras aún más altas entre la población juvenil. La composición demográfica de la ciudad también cambia: entre 2000 y 2014 la población de nacionalidad española se reduce de 1.450.175 a 1.329.265 personas, mientras que el número de extranjeros crece de los 46.091 a los 273.121 (datos del Padrón Municipal de Habitantes, disponibles en el web del Idescat). El cambio tiene impactos lingüísticos: en 2013, más de dos tercios de los barceloneses autóctonos dicen que el catalán es su lengua de identificación –el 57% en exclusiva, más un 10% que se identifica con el catalán y el castellano a la vez. Pero la escasa adopción del catalán por parte de las sucesivas inmigraciones reduce la cifra hasta el 44% en la población total (36% más 8% de bilingües) de la ciudad. De hecho, mientras que el 99% de los barceloneses dicen saber hablar en castellano, solo el 80% sabe hablar catalán.

La ciudad también gana en diversidad lingüística. La lista de las nacionalidades de los barceloneses permite captar cuáles son las lenguas de origen de los recién llegados: de más a menos, Italia, Pakistán, China, Marruecos, Francia, Bolivia, Ecuador, Perú, Colombia, Filipinas, Rumania, República Dominicana, Alemania, Reino Unido, Argentina, Brasil, Honduras, Rusia, India y otros. Por supuesto, conviene evitar dos errores. Por un lado, confundir a los extranjeros con los alóglotas, porque, de hecho, la lengua de origen más frecuente entre los recién llegados es el castellano. Y tampoco se puede identificar a la nacionalidad con la lengua: en Pakistán, por ejemplo, el urdu es la lengua oficial, aunque demográficamente es muy minoritaria, mientras que en China se aprende el mandarín como lengua común, pero la mayoría de los chinos de Europa hablan otras lenguas chinas.

Dicho esto, según la Encuesta de Usos Lingüísticos de la Población de 2013, el porcentaje de alóglotas en Barcelona era del 12,6%, y sus lenguas más frecuentes eran, por este orden, el italiano, el urdu, el francés, el árabe, el inglés, las lenguas chinas (sumadas todas ellas), el ruso y el portugués. Ninguna superaba el 1,5% de la población, lo que muestra la fragmentación de los colectivos de recién llegados.

Y ahora, ¿políticas para el multilingüismo?

Una ciudad multilingüe requiere una política específica que atienda adecuadamente su realidad. En Barcelona queda mucho camino por recorrer. Entre todas las lenguas presentes, el castellano es la que muestra los mejores índices de conocimiento, la que domina el sistema comunicativo y la que funciona como instrumento de relación entre barceloneses de nacimiento y de adopción, incluso en los patios escolares. Nada sugiere que los barceloneses no lo aprendan, como lo demuestra el hecho de que es la primera, muy a menudo la única, que adquieren los recién llegados.

Muy distinta es, por el contrario, la situación del catalán. Desde el fin de la dictadura, la lengua histórica de la ciudad se ha reintroducido en ámbitos institucionales, pero le queda pendiente un reto formidable: recuperar el mundo de la proximidad. El castellano tendrá siempre un valor como herramienta de comunicación con el resto del mundo hispánico, pero el catalán solo puede mantenerse si recobra protagonismo como lengua de calle, de amistades, de

relaciones interpersonales. Las rutinas impuestas durante el franquismo recluyeron su uso entre los catalanes “de toda la vida” y provocaron que pasarse al castellano delante de los “otros” se convirtiera en un requisito de buena educación. La anécdota del presidente de “la Caixa”, Isidre Fainé, preguntando al primer teniente de alcalde Gerardo Pisarello si sabía catalán ilustra que hay un verdadero techo de cristal con el que la lengua propia topa una y otra vez, una barrera mental que genera un círculo vicioso, porque nadie aprende una lengua en la que no le hablan. Se corre el peligro de acabar desembocando en una funesta racialización de los comportamientos lingüísticos, de modo que la simple apariencia no europea o mediterránea o incluso un nombre de resonancias extranjeras acabe excluyendo a amplios sectores de la población del acceso al catalán. Para evitarlo hay que conseguir que el conocimiento de la lengua vuelva a darse por descontado, como un atributo por defecto de todos los barceloneses independientemente de su color, origen o condición social, como la marca de integración instrumental y emocional definitiva en la ciudad.

Junto a las dos grandes lenguas societarias, convendría saber desarrollar unas prácticas y unos discursos más valientes para las lenguas de origen. Las políticas de acogida, de asilo y de integración tienen unas dimensiones lingüísticas que, bien resueltas, facilitan los trámites y humanizan la sociedad de recepción. También hay argumentos económicos en favor de unas políticas proactivas de atención a la diversidad. En el mundo industrial del XIX, disponer de trabajadores políglotas era un lujo inútil. Pero en la nueva economía, una fuerza de trabajo capaz de conectar las expectativas locales con los mercados exteriores y los inversores foráneos constituye una ventaja competitiva que es irracional desaprovechar. ¿Quién mejor que los jóvenes catalanes de origen extranjero para colaborar en la internacionalización de las empresas barcelonesas? Políticas poco costosas como la de los cursos de lenguas de origen en los centros escolares o su reconocimiento en el currículum escolar son a la vez una política de empoderamiento y una inversión económica de futuro.

Finalmente, hay que afrontar el reto de universalizar el acceso a las lenguas francas extranjeras. Son muchos los factores que animan a aumentar su conocimiento, sobre todo del inglés, y muchos los recursos mal invertidos. Urgen políticas públicas informadas para rentabilizar los esfuerzos existentes y para evitar que el acceso desigual a estos recursos acabe contribuyendo a forjar una fractura social. ■

En la página anterior, a la izquierda, la Librería Española de la Rambla, propiedad del librero y editor Antonio López, en una imagen tomada entre los años 1924 y 1934. A la derecha, una pancarta escrita en castellano encabeza una manifestación de profesores de instituto en la plaza de la Universitat, en febrero de 1977, en los primeros tiempos de la Transición.

A la izquierda, página del *Hagadá de Barcelona*, del siglo XIV, que se conserva en la British Library de Londres. El *hagadá* es un libro de oraciones y lecturas de la Pascua judía. A la derecha, portada de uno de los decretos de Nueva Planta de Felipe V. Las instituciones surgidas de la derrota catalana en la Guerra de Sucesión instauraron la supremacía del castellano.